

RUM OLMAK, RUM KALMAK

Hakan Yücel ile söyleşi:

Foto: Ber

Mart ayında kitapçı raflarında yerini alan *Rum Olmak, Rum Kalmak* adlı kitap, günümüz İstanbul'u, İmroz'u (Gökçeada) ve Atina'sında Rum olarak yaşamayı anlama çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Samim Akgönül, Ceren Sözer, Yorgos Katsanos, Birol Caymaz, Duygu Çanakçı, Süheyla Yıldız, Hasan Münüsoğlu, Elçin Macar, Umur Yedikardeş ve Hakan Yücel tarafından kaleme alınmış makalelerden oluşan kitap, "1964 Sürgünü ve Etkileri", "Günümüz İstanbul'unda ve Atina'sında Rumluk" ve "Geriye Kalanlar" adı verilmiş üç bölümden oluşmakta.

Kitabı derleyen Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi **Hakan Yücel** ile kitabın ortaya çıkışını, Türkiye'nin gayrimüslim kimliklerini ve en çok da Türkiye'de Rum olmak kaygısından Atina'da Rum kalmak kaygısına düşen Rumları konuştuk.

● **Işıl Demirel:** : *Bu kitap ve araştırma nasıl ortaya çıktı?*

Hakan Yücel: Biraz tesadüfen oldu. Babilder'in 2014 yılında gerçekleştireceği bir sergi için benimle irtibata geçmişlerdi. Atina'da saha araştırması yapacak olan bir grup araştırmacıya eğitim verecektim. Sonra kendimi bu saha araştırmasının içinde buldum. Atina'da bulunduğum süreçte bilimsel açıdan çok bereketli bir saha ile karşılaştım. Orada asıl gördüğüm şey, kitaba da adını veren "Rum olmak ve Rum Kalmak" durumuydu. Farklı mekânlarda Rumlar örneğinde farklı stratejilerin ortaya çıktığını gözlemledim. Araştırmayı aslen 1964 göçmenleri/sürgünleri üzerine yapmıştık. Bunun dışında 64 sonrasında Atina'ya yerleşmek

üzere giden Rumlarla da görüş-tük. Araştırma, 1964 sürgünü-nün 50. yılı için hazırlanacak Babilder'in sergisi için yapılmıştı. Ve sürgünün 50. yılında Babilder "20 Dolar 20 Kilo" adlı sergi ile sürgünün öyküsünü geniş bir kitle ile buluştururken yine bu bağlamda Bilgi Üniversitesi'nde de bir 1964 Sürgünü konferansı düzenlendi.

Başlangıçta iki makalenin yer alacağı bir küçük kitap düşün-müştük. Makalelerden biri İstanbul'daki Rumlarla, diğeri Atina'daki Rumlarla ilgili olacaktı. Daha sonra ortaya bu üç bölümlü, ve makaleden oluşan derleme ortaya çıktı. Yayınladığımız bu kitabın öne çıkan ve bence farklı tarafı, bir çok sosyal bilim disiplininin hem kavramlarını hem de yöntemlerini

kullanarak Rum olgusunu topluca, farklı mekânlarda ve farklı deneyimler üzerinden değerlendirmesi oldu. Bu araştırma, İstanbul'da toplasanız bir avuç kalmış Rumları ele alırken, tüm azınlık gruplarını ele alan çalışmalarda olduğu gibi, çoğunluk üzerine de düşünmeye imkân sağlıyor. Çünkü 20. yüzyıl Rum tarihini okumak aslında 20. yüzyıl Türk tarihini, Türkiye tarihini okumaktır. Bu sadece Rumlar için değil, Ermeniler, Yahudiler, Süryaniler için de geçerli. İstanbul üzerinden düşünürsek, Rumlar sadece bu kentin önemli bir nüfus grubu değil aynı zamanda İstanbul'un kozmopolit kültürünün de en önemli paydaşlarından biriydi. Bu nüfustan bugün geriye kalan birkaç bin kişiyi çalışmak ise başlı başına çok önemli.

● *Kitabın bence önemli katkılarında biri de Samim Akgönül'ün Rum nedir, ne değildir konusunu açıkladığı ön yazı. Nasıl ortaya çıktı makale?*

Rum kimliği çok karmaşık bir kimliktir. İsimlendirme bağlamında da zaman içinde çok değişmiştir. "Rum," malum, Roma'dan gelir. Rum demek Romalı demektir esas olarak. Ancak zaman içinde Selçuklar döneminde ve biraz daha sonrasında Anadolu'da yaşayanlar için Rum tabiri kullanıldı. Örneğin eski Kürtçe'de Rum, Türk anlamında kullanılır. Rumi kelimesi Anadolu'da yaşayan Türkleri anlatır. İşte mesela Mevlana Celalleddin Rumi gibi kişiler var. Buradaki Rumi bir sıfat olarak Anadolu'da yaşayan Rumların da kullandığı bir terim. Daha sonra

Balkanlar için bu terim kullanılıyor. Rum Ortodokslar için kullanılıyor. Tabii bu anlamda Rum olmak, Grek/Helen olmak anlamına gelmiyor. Samim Akgönül bu yanlış bilinen tarihe ve karmaşaya açıklık getiren bir metin yazdı. Aslında makale Türkiye’de Rumlara bakışı da, süreci de, tarihi de tartışan bir metin.

● *Akgönül’ün giriş kısmından sonra gelen bölümlerden ilki 1964 Sürgünü ve bunun etkileri. Nedir bu sürgün? Ne olmuş 1964’te?*

Kıbrıs üzerinden 1955 sonrası çıkan çeşitli politik krizler sonucu 12 Mart 1964’te Yunanistan uyruklu İstanbullu Rumların 12 saat içinde sınır dışı edilmesine karar verilir. Yanlarında 20 dolardan fazla para, 20 kilodan fazla eşya çıkarmaları yasaklanır. Bu korkunç bir travmaya sebep olacak bir kanundur ve son derece hızlı uygulanır. Bunun altını çizmek istiyorum: 64 sürgünleri sosyolojik olarak Rumdur. Bunu bilmek gerekir. Bunun en somut kanıtı da, bu

sürgün ile 12.000 kişinin vatan dışıktan çıkarılması, ama toplamda 40.000’den fazla kişinin ülkeden çıkmış olmasıdır. Bu artçı bir etki değildir. Tam tersine bize aile bağlarının ne kadar kuvvetli olduğunu ve bu sürgün edilenlerin Yunan tebasında bulunmalarına rağmen burada aileleri ve yaşamları olduğunu göstergesidir. Sınırdışı edilen bir kişinin yanında en az üç kişi gitmiştir. Şunun da altını çizmek isterim: her ne kadar 60’larda Yunanistan Türkiye’den daha ileri denilebilecek bir durumda olsa ve her ne kadar Yunanistan vatandaşlığına sahip olsalar da, ne sürgünler ne de akrabaları buradan gitmeye hevesli değil, tam tersine son derece isteksizdir. Evlerini, işlerini, okullarını, çok sevdikleri İstanbul’u geride bırakmak önemli bir travmaya sebep olmuştur.

● *Neye sebep oldu 64 sürgünü? Ne yaşadı bu sürgünler gittikleri yerde?*

Her şeyden önce sınıf düştüler. İstanbul’da sahip oldukları mal varlığını bırakarak oraya gitmek

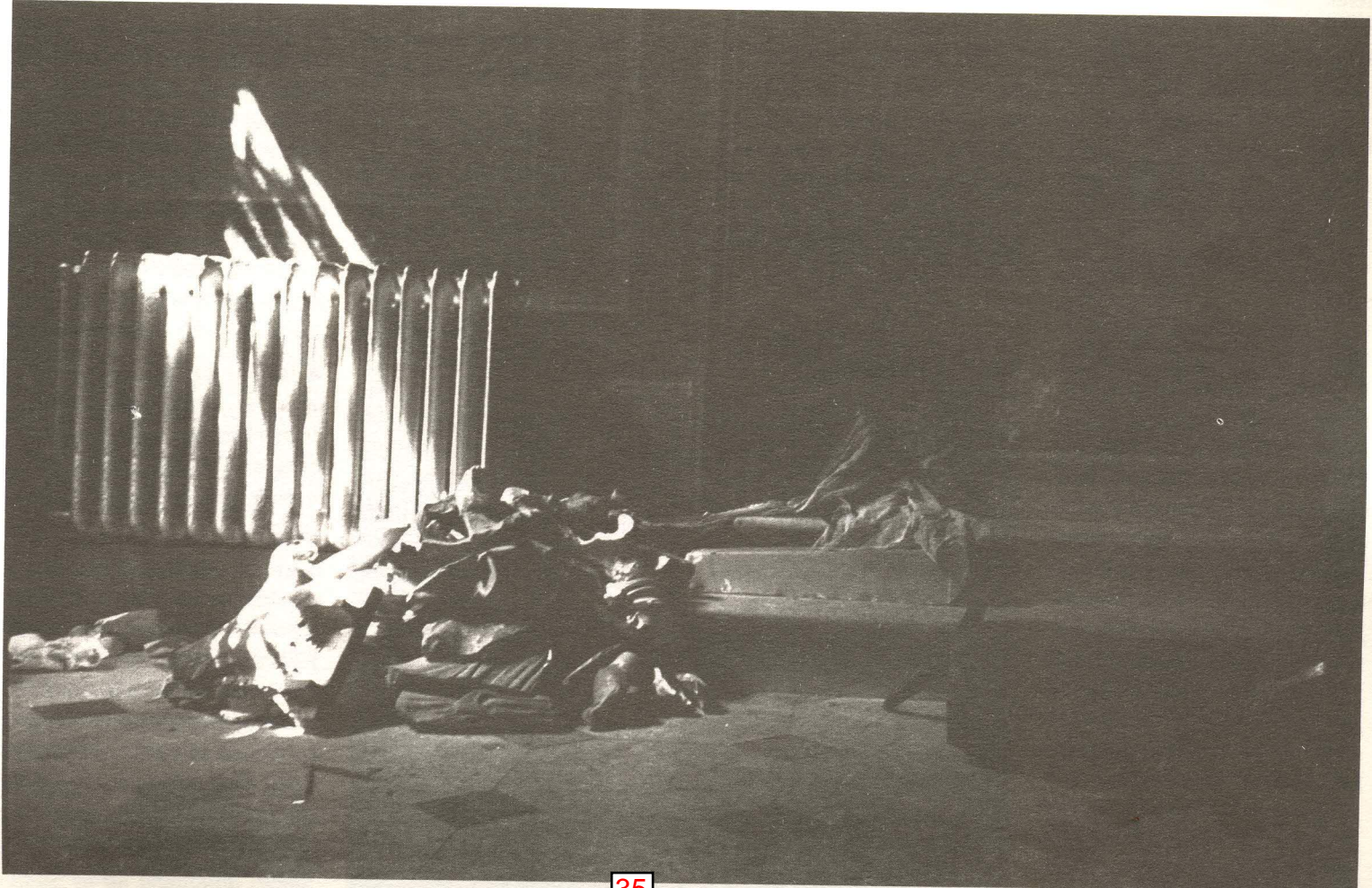
zorunda kaldılar. 64 sürgünü sırasında İsmet İnönü’nün “bunlara Atina’da limon sattıracağım” dediği rivayet edilir, doğru ya da yanlış. Limon satmadılar belki, ama sonuçta sınıf düştükleri bir gerçek.

● *Peki neden “Rum Olmak ve Rum Kalmak”? Ne anlatmak istediniz bu başlıkla?*

1964 ve sonrasında göç etmiş nüfusu aslında ayrı gruplar olarak ele almak gerekir. Çünkü 1964 sürgününün travması, daha sonra yaşanan ve yine zoraki diyebileceğimiz göçten bir hayli farklı. Ben bu ikisini zorunlu ve zoraki göç ayrımı üzerinden okumayı öneriyorum. Zorunlu göç yasal tedbirlerle, belli bir grubun bir yerden bir yere göç ettirilmesi ya da sınır dışı edilmesi; 64 sürgünlerinin durumu buydu. Türk vatandaşı olan Rumların daha sonraki göçleri ise böyle bir zorunluluktan kaynaklanmıyor, ancak buna zorlayan koşullar var tabii. Bu isteksiz göç de diyebiliriz. Bu ayrımlara rağmen tüm sürgün ve göçmen nüfusa baktığımızda

hepsindeki ortak nokta şuydu: Türkiye’de yaşadıkları süre boyunca Rum olma mücadelesi vermek, Rumca’yı konuşmak, Rum olarak var olmak, farklı kimlikleri ile Türkiye toplumunun eşit vatandaşları olarak kendilerini kabul ettirmek, hatta özellikle 50’li, 60’lı yıllarda yabancı olarak görülmeye karşı yerli olduklarını ispatlama çabasına girmek. Yani Rum kimliği ve kültürü var, koşulları mevcut, ancak bunun kendini göstermesinde ve daha önemlisi meşru kabul edilmesinde çeşitli sorunlar var ve bunların aşılması için gündelik hayatta bir takım mücadeleler var.

Yunanistan’da ise yine benzer bir durum söz konusu; orada da Rum kimliği üzerinde bir devlet baskısı yok, ancak kimliğin kendini gerçekleştirebilmesi için gerekli koşullar ortadan kalkmış durumda. Çünkü İstanbullu Rum kimliği İstanbulluluk ile özdeş bir kimlik. Bu sadece bir coğrafi bağlılık ya da bağlayıcılık da değil, bütün olarak ona ve içindeki toplumsal koşullara bağlı bir kimlik. Nedir bunun

ayraçları; kozmopolit bir hayat, çok dillilik gibi aslında bildiğimiz ve yaşadığımız şeyler. Ben bu durumu “Müslüman yoksa Rum da yok” diyerek anlatmaya çalıştım. Ne demek bu? Eğer etrafta Müslüman yoksa, Ermeni yoksa, Yahudi yoksa, farklı kimlikler yoksa Rum kimliğinin oluşması için elverişli koşullar da yoktur. Kabaca böyle diyebiliriz. Zaten kendilerine de İstanbullu ya da “*polites*” diyen bir grup. Bu koşulların dışında kalmışken nasıl bir kimlik sürdürülebilir durumuna da ben “Rum Kalmak” diyorum. Üzerlerinde bir kurumsal baskı yok, ancak yapmaları gereken zorlu şey kimliklerini, onu oluşturan mekândan farklı bir yerde sürdürülebilir kılmak ve bu kez de bunun mücadelesine girmek.

● *Biraz gidenlerden bahsedermisiniz? Buradan gittikten sonra karşı kıyıda, Atina’da nasıl bir hayat yaşadılar Rumlar?*

Atina’da Rum kalma mücadelesi var ve bu mücadele farklı şekillerde sürüyor. Bu mücadele bazen mekânı yeniden üretmek; yani burada Türkiye’de yaşadıkları mekânlara benzer yerlere yerleşerek, yaşadıkları yerleri geldikleri, göç ettikleri yere benzetmeye çalışarak, bu şekilde isimlendirerek, bazen dernekler ve dernek faaliyetleri ile kimliği yaşatma ve dili sürdürme, daha da önemlisi çift dilli (İstanbul’da Rumca, Atina’da Türkçe konuşarak) olma hâlini koruma çabasında kendisini gösteriyor. Atina’daki yaşam, İstanbul’u özlemek, düşünmek ve İstanbullu olmayı korumak üzerinde temellen bir hayat. Türkiye’de eskiden beri çok anlatılan bir durum vardır; göçmen Rumlar Atina’ya veya Yunanistan’ın başka şehirlerine gider ve orada çok dışlanırlar. Bence bunun pek somut kanıtları yok. Özellikle devlet kurumlarından kaynaklanan bir baskı, güvensizlik, hor görme mevcut değil. En fazla bir göçmen muamelesine tabii tutulma var.

● *Bu durumda sahiplendikleri İstanbul’dan ayrılmak dışında bir problemle karşı karşıya*

“Bize İstanbul’da ‘gâvur’ diye seslenirlerdi, buraya gelince de ‘Türk tohumu’ olduk.”

1964 sürgünü bir Rum ile Atina’da yapılan görüşmeden

babil

20 DOLAR
20 KİLO 1964

kalmadılar diyebilir miyiz?

Dil yasağı yok, ancak gündelik hayatta sorunları var. Bir toplum içinde göçmen olmanın getirdiği gündelik hayat ilişkilerinde sorun yaşıyorlar. Bu gündelik problemlerin önemli kısmı benim tespit ettiğim kadarıyla sınıfsal. Özellikle sürgün olarak gidenler Atina’da sınıf düşerek yaşıyor. Bütün malları, mülkleri burada kaldığı için orada devletten küçük bir yardım alarak başlarının çaresine bakmak durumunda kalıyorlar. Ailesi, akrabası olanlar bu süreci daha rahat atlatabiliyor. Ancak diğerleri büyük sorunlar yaşamış, intihar edenler, çeşitli felaketler yaşayanlar olmuş. Ama hepsinin ortak özelliği koşullarının gerilemesi. İstanbul’da orta üst sınıf hayat koşullarına sahip olanlar Atina’ya geldiklerinde en iyi ihtimalle orta alt sınıfa düşmüş. Bir yandan da 64 göçü dönemi aynı zamanda Yunanistan’da kırdan kente göç dönemi. Bu yüzden orta üst sınıftan orta alt sınıfa ve belki daha aşağı düşen göçmenler ile kırdan kente göç eden Yunanlılar bir arada yaşamak durumunda kalıyor. Orta sınıf bir şehir hayatında gündelik sürtüşmeler buradan temelleniyor. Bu kuşkusuz iki grup için de zorlayıcı bir deneyim. Pek çok İstanbullu Rum

görüşmeci bizlere 60’lı yıllarda kendilerinin çok burjuva görüldüklerini söyledi. Gerçekten burjuva mıydılar? Cevabı buradan geçmişe bakarak bulmak mümkün değil, ama şunu söylemek mümkün: çok da burjuva olmalarına gerek yoktu belki de bu durumla karşı karşıya olmaları için. Çünkü yeni yaşam ortamlarında böyle görüldükleri ve bir arada yaşayan insanların arasında burjuva kaldıkları bir gerçekti.

● *İstanbullu olmak mı bu burjuva algısını oluşturan peki? Ya da burada yaşamın kimliği orada sürdürmek, devam ettirmek mi bu burjuvalığı beraberinde getiriyor?*

İstanbul’dan öte büyük şehirden gelmek ve kent kökenli olmak bu algıda etkili. Ve tabii bir de İstanbul imajı çok güçlü olan bir şehir. İstanbulluluk batıdan bakınca doğulu bir çağrışım yaratıyor, doğudan bakıldığında görece batılı bir çağrışım yaratıyor. Ancak, genel anlamda ortodoks dünyası için manevî bir başkent İstanbul, çünkü Ekümenik Patrikhane burada. Rum kimliği için de çok önemli bir yer İstanbul. Çünkü 20. yüzyıla kadar Yunanistan anavatan değildi. Patrikhanenin bulunduğu ve Bizans/Helen geçmişinin köklendiği İstanbul çok daha önemli bir topraktı. Bu yüzden

İstanbullu Rumlar dediğimizde büyük bir şehirde, bir metropolde, bir imparatorluk başkentinde, manevî bir başkentte, üstelik kozmopolit bir hayat içinde yaşamış insanlardan söz ediyoruz. Ve bu insanların çok önemli bir kısmı orta sınıf ve orta üst sınıf. Tabii böyle olmayanlar da yok değil. Yoksullar da var, ama onlar için başka bir durum söz konusu. Mesela Türkiye’de yaşarken kamyon şoförlüğü yapmış birinin Yunanistan’a göçten sonra yaşadığı sorunlarla Türkiye’de işadamı ya da, ne bileyim, fabrikatör olan birinin orada yoksullaşarak yaşadığı sorunlar birbirinden farklı, ama genel olarak hemen herkes için sınıfsal bir düşüş ve daha alt sınıflarla karşılaşma ve yaşama sorunu söz konusu olmuş.

Yaşadıkları bir başka problem ise doğulu olarak görülme. Doğudan gelen göçmenler olarak görüldükleri için bazen egzotikleştirilerek bazen de aşağılanarak dışlanmaları söz konusu olabiliyor. Ama bundan çok da rahatsız olduklarını söylemek mümkün değil. Çünkü İstanbullu Rumlarda İstanbullu olmanın getirdiği bir gurur, belki de kibir var. Bu negatif anlamda bir kibir değil tabii. Bunu bir zenginlik olarak görmenin getirdiği kibir. Belki de bir korunma stratejisi. Bu arada tabii İstanbullu olarak kalmanın da bedelini ödüyorlar. “Türk tohumu”, “Türk dölü” diye adlandırılmak çok yaygın mesela. Bundan tabii ki rahatsız oluyorlar.

● *Belli ki tüm bu dışlanma, çatışma ve sürtüşmelere rağmen kimliği korumak için bir çaba söz konusu. Bu kimliği nasıl korumayı başarıyor İstanbullu Rumlar Atina’da?*

Öncelikle dili koruyorlar. Rumca konuşmak Rum kimliğinin önemli bir parçası. Ancak Türkçe’ye hakimiyet yani çift dilli olmak da bir anlamda böyle. Bu yüzden Türkçeyi korumaya devam ediyorlar. Bu İstanbullu Rum olmanın bir gereği gibi çünkü. Örneğin futbol fanatikleri, futbol terimlerini hâlâ Türkçe olarak kullanıyor. Ancak

İstanbul şivesiyle Yunanca konuşmak ya da Türkçe konuşmak, özellikle bazı dönemlerde Atina'daki Rumlar için sorun çıkarmış olsa da, bu durum hiçbir zaman Türkiye'deki "Vatandaş Türkçe Konuş" sloganıyla biçimlenen baskı kadar sistematik ve ürkütücü olmamış. Diğer bir deyişle Rum olmak Yunanistan'da Türkiye'deki kadar hayatlarını etkileyen bir sorun olarak yaşanmamış.

● *Rum kimliğinin stratejilerine dair ipuçları veriyorsunuz bizlere. Ve bu saydıklarımız diğer gayrimüslim grupların da yaşadığı, mücadele ettiği, kaygılandığı bir var olma mücadelesi. Sizce farklar var mı?*

Ben azınlıkların bu anlamda birbirlerinden farklı stratejiler geliştirdiğini düşünmüyorum. Konjonktürel olarak özellikle gayrimüslim azınlıklar üzerinde büyük bir baskı varsa, o zaman gizlenme tercih ediliyor, yani ortada fazla olmama. Hemen hepsi için ortak stratejinin, içe kapanmak, gettolaşarak yaşamak, bu yolla kimliği korumak ve fırsat bulduğunda kimliğini tanıtmaya çalışmak olduğunu söylemek mümkün. Ancak tabii farklılıklar var. Burada bana sorarsanız şu çok önemli; farklı kimliklerin farklı unsurları çok ön plana çıkıyor. Mesela Yahudiler ile Rumlar karşılaştırıldığında, Rumca konuşmak Rum kimliğinin ayrılmaz bir parçası iken Ladino konuşmanın kimlik üzerindeki etkisi o derece değil. Rumlar için Rumca konuşmak ve İstanbullu olmak, kimlik açısından bir farklılık oluşturan çok önemli iki unsur iken diğer gayrimüslimler için bunun böyle olduğunu söylemek zor. Oysa anadili konuşmak kimliğin önemli bir parçası ve bunu kamusal alanda konuşamamak bir problem. Bu problemi bazen yüzleşerek ve üzerine giderek çözüyorsunuz, bazen de konuşmayarak ya da başka bir deyişle gizlenerek.

Ermenilere bakarsak, onlar bu topraklarda kadim olmak, daha eski olmak, Anadolu lu olmak ya da İstanbullu olmak

üzerinden bir strateji kurguluyor. Yahudiler Türk Yahudisi olmak gibi bir kavramı kullanırken Ermenilerin bunu hiçbir zaman kullanmamalarını bunun yerine Türkiyeli, Anadolu lu gibi kavramları kullanmalarını da bir kimlik stratejisi olarak örnek göstermemiz mümkün. Yeri gelmişken şunu da belirtmek lazım, bu seçimler vatan sevgisinin, devletle kurulan ilişkinin dışında gelişen seçimler. Yahudiler Türk Yahudisi olarak bir ilişki kurup "dinim Musevi, kendim Türküm" diyerek ilişkilendirirken, Ermeniler ise Anadolu luluk ve Türkiyelilik üzerinden bir ilişki kuruyor. Bu noktada Rumlar için de Ermenilere benzer bir durum olduğunu söylemek mümkün. Onlarda

yine kadimlik, kültürel unsurlar ile öne çıkma gibi faktörler önemli. Yani Bizans geçmişine falan bir atıf yapılmıyor, ama onlar için oradaki süreklilik de önemli. Osmanlı İmparatorluğu onlar için Doğu Roma İmparatorluğu. Hanedan değişmiş, devlet kalmıştır. Kendileri de bunu böyle anlatır zaten. Kısacası farklı kimlik stratejileri ile hem otantikliği korumaya çalışıyorlar hem de bununla entegre olarak bir yandan da "bizim bu ülkeye, bu topluma katkımız bu şekildedir" demiş oluyorlar.

● *Peki azınlıkların entegre olduklarını söylemek mümkün mü?*

Bütün azınlıklar için, 1990'lara kadar var olan ortak stratejinin içe kapanmak ve gettolaşarak

kimliği korumak olduğunu söylemek mümkündür. Oysa içe kapanmak bir entegrasyon işareti değil, bir dezintegrasyon işaretidir. Hatta daha da ileri giderek, içe kapanmak gettolaşmadır. Kendi içinde kalma, dışarıya kendini belli etmeme bir asimilasyon da değildir. Çünkü içerde başka bir kimlik dışarda başka bir kimliğiniz var. Asıl ayırıştırıcı da budur. Yani entegre olamama durumudur. Ama tabii bu olamamanın asıl sebebi çoğunlukla kurumsal, devletseldir. Bunu da en somut olarak Yahudilerde görüyoruz. Çünkü Yahudiler yeterince Türkleşme gayreti göstermedikleri için Türkleşmemekle suçlandılar. Oysa 90'lı yıllarda durum değişti. 90'lar Türkiye için bir kimlik hareketi dönemi olarak geçti ve gayrimüslim azınlıklar bu tutumu bu yıllarda değiştirdi. Kimlikler karşılıklı olarak birbirini etkiledi ve tetikledi. İçe kapanmacı bir stratejiden öte entegre olmaya yönelik çok daha bütünlleştirici bir strateji benimsendi. Toplumun sorunlarıyla haşır neşir olan ve bu ilgiyi ortaya koyan, kendisine bu toplumda eşit bir yer talep eden bir söylem benimsendi. Bu tutum ve talepler arasından özellikle eşit vatandaşlık talebi gerçek bir entegrasyon göstergesidir. Çünkü birşey talep ediyorsanız ancak o zaman o toplumun bir parçası olmak istiyorsunuzdur. Örneğin devlet memuru olmayı talep etmek, subay olmayı talep etmek aslında ne kadar entegre olduğunun da bir göstergesi bence. Böyle bakmak ve okumak gerekiyor bu talepleri bana kalırsa.

Bu entegrasyonun da en somut örneği Agos gazetesidir bence. Gazetenin bir kısmının Türkçe çıkmasının sebebi Ermenilerin bir kısmının Ermenice okumaması değildir. Asıl nedenlerinden birinin Ermeni toplumunun dışı açılma gayreti, toplumun sorunlarını paylaşırken bir yandan da kendi sorunlarını da geniş topluma aktarma gayreti olduğunu düşünüyorum. Kısacası bugün tüm gayrimüslim azınlıkların bir entegrasyon sürecinde

ve entegre olma çabasında olduğunu söylemek mümkün. Birbirlerinden etkilendiklerini, birbirlerine örnek oldukları, yer yer rekabet içinde oldukları bir entegrasyon sürecindeyiz bana kalırsa. Bir yandan da yayın faaliyetlerini, sosyal medyayı da çok önemsiyorum. Bunlara baktığımız zaman artık toplumsal aktörlerin daha cesur ortaya çıktıklarını görebiliyoruz. Artık İstanbul'da anadilde konuşma geçmiş kuşakların yaşadığı problemlere sebep olmuyor kolay kolay. Hatta bence artık sokakta Rumca konuşmak Kürtçe konuşmaktan daha az tehlikeli, hatta tehlikesiz diyebiliriz. 90'larda artık bu tehlike gayrimüslimler için bitti.

● *Bu değişim biraz da artık az kalmış olmakla ve belki de "egzotik" ve "otantik" bir kültür öğesi olmakla mı ilgili acaba?*

Tabii bu egzotikleştirmeye de alakalı. Öte yandan bu egzotikleştirme dışlamaktan daha iyi bir şey. Artık tehdit edici olmaktan görece uzak görülüyor gayrimüslimler. Örneğin binlerce kişinin yaşadığı Gökçeada'da kala kala yüz kadar Rum kaldı ve bu insanların yalnızca kendi kölelerinde değil kamusal alanda da dillerini konuşmaları bir tehdit oluşturmuyor. İstanbul'da yine öyle. İstanbul'da yaşayan Rum nüfus sayıca önemli bir nüfus teşkil etmiyor.

Ama tabii bir yandan da egzotikleştirme beraberinde birçok sorunu getiriyor. Bunlardan ilki toplumu, topluluğu homojenleştiriyorsunuz. Türkiye'de gayrimüslim azınlıklar bir çeşit batılı burjuvazi falan değil, ancak böyle bir algı var. Oysa herkes var bunların içinde; işçisi var, işvereni var, uyanığı var, safı var, eğitilmiş var, eğitimsizi var. Toplumda ne varsa orada da var. Eğer siz Türkiye'de yaşayan Ermenileri, Yahudileri, Rumları içimizde yaşayan Avrupalılar olarak görüyorsanız bu çok sakıncalı bir durumdur. Bu Batı Avrupa'nın Türklere ya da Müslümanlara bakışından farklı değildir. Dolayısıyla bunu da yıkmaya çalışmak lazım.

● *Peki günümüzde Türkiye'de gayrimüslimler nerede, nasıl yaşıyor?*

Taşrada gayrimüslim nüfus çok azaldı. Artık büyük şehirlere sıkışmış durumdadır. Yoksullarının önemli bir bölümü gitti. Yahudiler arasındaki yoksullar İsrail'e, Ermeniler arasındaki yoksullar Ermenistan'a, Amerika'ya göçtü yıllar içinde. Bu sebeple geriye orta sınıflaşmış bir gayrimüslim nüfus kaldı. Ancak hâlâ az da olsa işçi sınıfı Ermeni ya da Yahudi'den söz etmek mümkün. Tekstil işçisi olarak yaşayan, 80'li yıllarda Anadolu'dan İstanbul'a gelmiş, son derece zor hayat koşulları

olan Ermeniler var. Bilinmiyor bu. Ya da mesela Osmanlı Türkiye'sinde sendikal hareketin öncülerinin Ermeniler, Rumlar, Yahudiler olduğunu, sol hareket bile bilmez, hatırlamaz. Oysa bunlar sadece bilgi değildir. Bunlar hem yabancılaşmayı önler, hem de homojenleştirilmeye çalışan o gruba bir saygıdır. Bu homojenleştirme ve orta sınıflaşma ile ilgili Pakrat Estukyan "artık Ermeni hırsız kalmadı" der. Bugün artık bir zamanlar İstanbul'un haracını yiyen Rum kabadayılar yok. Ya da bir zamanlar olduğu gibi Ticaret Odasına kayıtlı binlerce işadamından yüzlercesi Rum, Ermeni ya da Yahudi değil. Nüfus olarak azaldılar. Kaç bin Ermeni, kaç bin Yahudi, kaç bin Rum kaldı geriye? Süryanileri de katın yine 100.000 kişi etmez toplam gayrimüslim nüfus... Ve daha da önemlisi, artık yaşlı bir nüfustan söz ediyoruz gayrimüslimler dediğimizde.

● *Olumlu bir tablo çizmenize rağmen bir yandan da bugün hâlâ devam etmekte olan ciddi bir nefret söylemi de var gayrimüslimlere karşı. "Afedersin Ermeni", her fırsatta her taşın altında Yahudi aramak gibi söylemler hâlâ çok yaygın. Bunu neye bağlıyorsunuz?*

Bakın bu çok önemli. Cumhuriyet kurulduktan sonra gayrimüslimlerden kaynaklı devlete karşı bir terör faaliyeti,

casusluk faaliyeti, zararlı herhangi bir faaliyet yok. Bunlar üzerinden pek çok defa suçlanmalar var, ama bunların mahkemesi bile yapılmış değil. Bu bakımdan sakıncalı bir grup değiller. Ancak hem nüfusları az hem de sakıncalı görüldüklerinden böyle bir muameleyle tabii tutulmuşlar ve bu algı bugün hâlâ yaygın. Bunun da temelinde bana sorarsanız gayrimüslimleri yabancı bir faktör ya da demin bahsettiğim gibi Batılı burjuva olarak görmek var. Devletin 20. yüzyılın başında Ermenilere ya da Rumlara karşı bir antipatisi yok muydu? Vardı, ama o zaman bu insanlar asker de olabiliyorlardı memur da. Cepheye bile gönderiliyorlardı. Demek ki güvenilebiliyorlardı. Demek ki bu casusluk, zararlı faaliyet gibi üretilmiş algıların temeli yokmuş. Burada başka bir devlet aklı var; Müslüman olmayı vatandaş olarak görmeme. Topluma da bu yansıyor Biz içimizdeki yerliyi yabancı görmeye zorluyoruz kendimizi Türkiye'de azınlık olmayı zor hale getiren aslında çoğunluk.

● *Türkiye'de azınlık olmak, gayrimüslim olmak nasıl bir haya gerektiriyor?*

Azınlık olmak sürekli temkin olma hâlini getiriyor. Düşünse nize, hiçbir şeye güvenemiyor sunuz. Milyonların içinde a olma halinde kime güvenebilir siniz? Todorin'in sözleri bunı

çok güzel anlatmıştı bize. Demişti ki, "6-7 Eylül'de korkmadım, 64'te korkmadım, 70'lerde Kıbrıs zamanıydı yine korkmadım, ama ben 90'larda Türkiye'ye geldiğimde korktum." Düşünsenize, artık o eski düşmanlık yok, ortada Rumlara karşı yapılan birşey yok, ama korku var. Bu, ortada tek bir Rum olmamasından, yalnız olmaktan kaynaklı bir korku. Bir Afrika metropolünde tek beyaz olarak dolaşmak gibi bir şey.

Ve bu yüzden de metropol içinde bir çeşit köy hayatı yaşıyorlar. Bu Ermeniler için de böyle, Rumlar için de, Yahudiler için de. Bunun hoş bir tarafı olsa da, bir yandan da baskılayıcı bir tarafı var. Örneğin eşinizi birkaç bin kişilik bir grubun içinden seçmek zorundasınız. Hatta bunun karşı cins olması, bekâr olması, yaşının uygun olması derken, 40 - 50 kişi içinden bir seçim yapmak durumunda kalıyorsunuz.

● *Buna uygun bir strateji geliştiriyor mu azınlıklar sizce?*

İşte iyi vatandaş olmak böyle bir şey. Beladan uzak durmaya çalışmak, temkinli olmak, çoğunluktan olan birinden daha farklı bir temkin bu. Ve tabii yaptığımız her hareketin kendi küçük toplumunuzu da etkileyeceğini bilerek yaşamak, bu yüzden daha da temkinli olmak. Örneğin bir Rum erkeği çapkınsa onun çapkınlığı bütün Rumlar için bir söyleme dönüşür. Kadın olsa daha da kötü. Türk olsa "Türkler böyledir" denmez, ama azınlık olunca bu tüm topluma mal edilir. Gayrimüslim azınlık olduğunuz zaman toplum size otomatik olarak daha farklı bakar. Azınlıklar arasında bu anlamda bir hiyerarşi var diyebiliriz. Gayrimüslim azınlık olmak tehlike açısından daha yukarıda sayılabilir. Kürt olmak zaman zaman daha tehlikeli bir hale gelebilir ve gelmiştir de, ama durum değişkendir. Ama gayrimüslimseniz bu değişmez. Milliyetçi de olsanız, "Türküm ben" diye göğsünüzü gere gere de gezseniz, Kızılay'a bağış da yapsanız, sizi tam Türk olarak

görmezler. Bir Ermeni, bir Yahudi, bir Rum, Türk kabul edilmez, ancak Türk dostu olara görülebilir. Ben bunu Tanzimat sendromuna bağlıyorum.

● *Tanzimat sendromu? Biraz açar mısınız?*

Tanzimat'tan bu yana bir Müslüman ile Müslüman olmayan birinin eşit olarak görülebildiğine inanmıyorum. Bunu sorgulayıp bununla yüzleşenler var, yüzleşemeyenler var. Bir Ermeni'nin aşırı vatansever olması birçok insana bugün hâlâ garip geliyor. Sahte geliyor. Arnavut olsa garip ya da sahte gelmiyor, ama Ermeni'nin vatansever olması garip geliyor. Çünkü kafamızda, algıda hâlâ şu var: bütün o Osmanlı millet sisteminin devamı olarak Müslüman asıl, Müslüman olmayan tali. Yani birinci sınıf, ikinci sınıf vatandaş. Mesela Bakanlar Kurulu'nda birkaç tane Ermeni, Yahudi olsa herkes garipser.

● *Bu daha önce bahsettiğiniz entegrasyon meselesi sanyorum.*

Tabii, entegre etmeme. Yahudi seçkinleri bunun için 1920'lerde ve 30'larda çok uğraşmışlar. Kendi tarihlerini Türk tarihi ile birlikte yazmaya çalışmışlar. Hiçbir ayrılıkçı hareketin içinde bulunmamışlar. Hatta Hıristiyanlarla rekabet içindeyken Müslümanlarla yakın durmaya gayret etmişler. Yunan işgalinde örneğin hükümetin yanında durmuşlar. Ama buna rağmen kabul görmemişler. Türk kabul edilmemişler. Bu bize açıkça gösteriyor, sistem Müslüman olmayı Türk görmüyor, kabul etmiyor. Müslüman olan azınlıklar isterlerse Türk kabul edilirler. Ama gayrimüslimleri önce sistem, sonra da bundan etkilenerek, toplum eşit görmüyor. Herhangi bir Ermeni devlette sövüp saysa bu garipseniyor. Ben bile kendimi bazen bunu yaparken yakalıyorum. Bunun yanlış birşey olduğunu tabii ki biliyorum, ama bilinçaltı herhalde. Sanki Ermeni olunca, onun daha yerini bilmesi, kavgacı olmaması falan isteniyor. Mesela Hrant Dink son derece

dengeli bir insan olmasına rağmen onun cesareti çok garipsendi. Onun cesaretini kabul edemedi bu toplum. Çünkü Ermeni'ydi. Oysa ortalama solcu bir aydın ile kıyaslandığında Hrant Dink aşırı bir hayat yaşamıyordu. Herkes kadar aydıındı. Ama onu farklı kılan, onun Ermeniler içinden çıkmış olması ve tırnak içinde söylemek gerekir bunu "haddini bilmemesiydi". Çoğunluktan biriyim gibi davranması, her şeye karışmasıydı. Oysa bu bakıştan kurtulmamız lazım. Tanzimat'ı sindirmemiz lazım. Gayrimüslim ile Müslüman arasında bir fark yok. Bunu kabul etmemiz lazım. Böyle yaşamamız lazım.

● *Son olarak, burada kalan Rumlar için nasıl bir hayat söz konusu bugün?*

Rum olmak bugün hâlâ zor burada. Ermeni olmak gibi, Yahudi olmak gibi. Ama bir yandan da 90'lı yıllardan itibaren Yunan kültürüne ilgi arttı. Ve burada kalan Rumlar da bunun temsilcisi gibi görünüyorlar. Rebetiko dinleyenler, Yunanca öğrenmek isteyenler, Yunanistan'a gidip gelenler falan derken, bir hayli kalabalık bir Rum sever gruptan söz edebiliriz artık. Onlar için Rum olmak iyi bir özellik. Ama bir yandan dar ve entellektüel bir çevrenin algısı bu. Büyükşehirlerde yaygınlaşmış kabul var diyebiliriz. Bu yüzden büyük problemler yok. Hatta bir yandan bir avantaj bile söz konusu diyebiliriz. Buradan bakınca Yahudi olmak daha zor diyebiliriz, çünkü antisemitizm çok güçlü bir şekilde hâlâ kendini gösteriyor. Dünyanın her yerinde antisemitizm var. Kaçmak da mümkün değil üstelik. Ancak Rum olmak en fazla Yunanlı olmakla özdeşleştirildiği ve Yunan nefreti bir türlü özentiyeye hatta sevgiye dönüştüğü için çok da büyük bir problem söz konusu diyemeyiz. Tüm gayrimüslimleri göz önünde bulundurursak, yeni kuşakların eski kuşaklara göre artık daha rahat yaşadığını düşünüyorum. ▼

